

BOJČOVA BRIGA

Ljetna žega izgorje travu, smanji vodu u rijeci i do korita Bojčove vodenoce jedva stizaše tanka struja. Bojčo je radio od jutra do mraka, grabio je lopatom žuti pijesak, pravio nove jazove, zagrađivao i najtanju struju, ali jaz se ne napuni vodom, žrvanj se ne krenu. Nije bilo šale, sunce je sipalo žar na njive. Svrake, kosovi i ševe prelijetale su rijeku i iznemogle od žeđi bez straha slijetale do vode. Putovi su se spepelili, prašili se od najmanjeg vjetrića i slivali se s vodeničnim krovom. Nekoliko kornjača padoše u korito i udaviše se. A vodeničar Bojčo, kao da je gruda zemlje, toliko mu je lice izgubilo boju.

Čegetala zamukoše. Kokoši su čeprkale zemlju, zapretale se u prašinu, a Bojčo je obilazio uvelu okolicu, cijele je sate sjedio na velikom brežuljku, da promatra nebo, da čeka oblake. Bilo mu je teško, a lice mu je izgledalo kao da se smješka. Katkada mu usne zadrhtaju na plač, a ljudi misle, da mu je nešto smiješno. Kako nije imao brkova, izgledao je smiješan, pa su ga uvijek ismjeivali.

Bojčo se vraćao s brežuljka. Dizao je nogama prašinu i gledao u zemlju. Kupine kraj puta bile su poparene, stršile su gole, bez lista. On osjeti glad. Otkinu nekoliko kupina, stavi ih požudno u usta, ali ih u isti čas ispljuva, jer su gorčile kao otrov. Nije bilo kruha, nije bilo ni plodova. On potraži očima vodenicu i požuri. Pade mu na um čudna misao, sjeti se zaboravljenog slučaja... Dva dana nije jeo. Lutao je po okolnim selima da posudi žita. Nitko mu nije dao. Kao slomljen vratio se kući. Sjeo je kraj ugaslog ognjišta i naslonio glavu na zid. Uto su se otvorila vrata i ušla je žena. Ispod pregače izvadila je tanjur žganaca. Sladio se, kao da jede pitu...

A ako mu i sada Stana prinese pun tanjir?...

Pođe k vratima. Susrete ga žena. Krupna, namrštena, kao isušen brijeg, poče ona grđiti.

— Čovječe, ne zarađuje se kruh lutanjem po brežuljcima. Djeca nisu ni danas jela, a ti pošao tjerati oblake.

— Ne gonim ja oblake, Stano! Čekam kišu.

— Nemaš drugog posla, pa je čekaš! Zašto se drugi ljudi ne skiću poljem bez posla?

Bojčo se zaustavi kraj jaza, zagleda se u njegovu tanku mrežu i uzdahnu:

— Postala si jako nestrpljiva. Pričekaj još dan, dva. Kada sam bio na brijegu, pogledam prema planini i opazim nekoliko bijelih oblačića. Spustili duge niti i pošli ovamo. Sjeti se, što ti kažem: sutra će biti kiše.

— Dojadiše mi već tvoji oblačići! Ako čovjek ne ore zemlju, djeca mu umiru od gladi. Vidjela sam toliko ljudi, ali čovjeka kao što si ti nisam još susrela. Kapom goniš vjetar!

Stana se rasrdi. Izdera se na psa, baci se kamenom za pijetlom, a zatim dohvati poderanu torbu i požuri u selo. Iz vrbovih sjena diže se nekoliko djece, potrčaje, uhvatiše se u kolo.

— Majka će donijeti kruha iz sela! Di, di!... Le, le!...

Bojčo je stajao pod starom vrбом i gledao preda se. Jedan je mrav mučno vukao slamčicu, ali on ga ne opazi. Trava uz obalu nije još izgorjela, zelenila se kao nabujala njiva. Zelenilo ga obradova. Zatvori oči, uzdahnu... Vidje sebe na rosnoj livadi... Djetelina je sočna i visoka do pasa. On stoji na kraju livade i oštri kosu. Sunce diže rosu, a on zamahne oštrom kosom. Sijeno poleže, miriše po čubru. U podne sjeda na otkos, uzima komad kruha, pa ga posoli sitnom čubrovom solju... Proguta pljuvačku, pogled mu prijeđe po obali. Pade mu na um: do godine raskopat će motikom zemlju naokolo i posijati će dvije, tri mjerice žita. Jedno je kada ti daje zemlja, a drugo je čekati od vodenice. Ona daje na jedno tisuću, a vodenica od cijele torbe dvije mjerice. A dogodi li se dobra godina, zrno okrupna kao drijenak. Tada se Stana ne će ljutiti, niti će djeca gladovati. Jutrom će srkati pšeničnu juhu, a večerom gutati tople žgance.

U daljini, iza brijega, stado diže prašinu... Bojčo se trže, protrlja oči. Njim zavlada tiha radost, srce mu zaigra. Oblak se diže iznad žedne zemlje. Zamorena grlica prijeđe preko njegove glave s tihim gukanjem i izgubi se u vrbiku. Eto, i životinjice se razgibaše, osjetile vlagu. Časak dva, najviše tri, i nebo će se pokriti oblacima. Od malena je zapamtio, čim se brijeg počinje prašiti, do večeri pada kiša. Ali ako se oblaci dignu brže i pljusne kiša kao iz kabla? Ne će li zaliti sve i odnijeti korito njegove vodenice? Sa brijega spustit će se silne žute rijeke, napunit će nizinu, zaškripat će vodenični točak... Bojčo se uznemiri. Vodenični točak je slab, ne će izdržati bujnu vodu. Treba zamijeniti trule daske. Napraviti će sasvim nova pera. Zatim se pomače i povika:

— Mito!... Vano!... Donesite mi iz vodenice bradvu i testeru! A ti, Kero, idi po hladnu vodu!

— Oče, a što si jeo, da ti se pije voda?

Bojčo skupi svoje mrke već izlizane hlače i sjede kraj jednoga oborenog brijesta. Prošle ga je godine oborio, da napravi gredu za vodenični koš. On stavi ruku na drvo i zamisli se. Za pera treba hrast. Što bi, dakle, istesao iz toga crnog drveta? Djeca ga okružiše i zagledaše mu se u ruke.

— Oče, napravi mi čigru!

— Oče, izdubi mi koritance!

— Hoćeš li, oče, napraviti još jednu vodenicu?

Bojčo diže bradvu i zabije u drvo. Odletje treščica i udari ga po obrazu. On se rasrdi i povika djeci:

— Gubite se odavde!

Okrenu drvo i zatesa ga. Sav potonu u iverje i uznoji se. Tesao je, ali nije znao, što bi istesao. Pade mu na um, da napravi veliko, dugačko korito. Izdubit će ga, pa će ga željeznim obročima pritegnuti s oba kraja. Na leđima će ga prenijeti do česme ispod brijega. Toliko se godina nije još nitko sjetio stoke. Dobro će ga učvrstiti kamenjem, da životinje imaju odakle piti vodu. Takvi su ljudi: misle samo na se, ne će ništa da učine... Zanese se i ne opazi, da se drvo istanji. A ako ne bude korito bit će glavčina. Za vodenični točak treba i nova glavčina. Silna voda traži zdrav točak, jaku glavčinu. On uze testeru, pljunu u šake i pripravi se da raspolovi stablo. Ali za sobom začu korake i prisluhnu. Zanjaka magarac i zaustavi se iza njega. S magarca siđe djed Dojno.

— Hvaljen Bog, Bojčo! Što si se zaokupio tim jalovim drvetom?

— Tešem novu glavčinu.

— Što će ti, kada rijeka jedva teče?

— Pa zar ne čekamo da padne kiša?

— Ne bih rekao, Bojčo! Pogledaj, i nebo je pobijelilo kao zemlja. A to nije dobro. Idem s livada. Sve je izgorjelo. Ti znaš onu livadu kod đerma. Zemlja se raspukla, da te je strah koraknuti njome. Trava se sasušila, do korijena je usahnula od žeđi. Strašna nas je suša spopala, Bojčo!

Bojčo obrisa rukom znoj s čela, ostavi testeru i pogleda u daljinu. Nebo je ležalo nad poljem kao usijani crijep. Sunčeva je mreža bila tako gusta, da se zrak jedva dizao. Veoma daleko, na visinama, rascvjeta se pamučni cvijet i polako je, neopaženo venuo. Učini mu se, kao da vidi teške kišonosne oblake. Gornja mu usna zadrhta. On podiže ruku i pokaza na nebo.

— Eno već idu. Mali ih vodi. Najkasnije do večeri pokazat će se i veliki bivoli. Djede Dojno, zar ne osjećaš, kako je dunuo vjetrić? Gledaj, u vrtiću se ljulja metlika...

Bojčo postaje nestrpljiv, uspravi se, stavi ruku nad obrve i zagleda se. S planinskog grebena podiže se bijel oblak, pogleda k vodeniци. On samo što ne skoči od veselja.

— Djede Dojno, jesi li vidio?

— Što da vidim?

— Oblake! Već idu! Pogledaj ovamo: polegao je po crnom brijegu i skoro će doći k nama. Nema više varanja, ide kiša. Zar ti ne miriše na vlagu? Poslušaj dobro i čut ćeš daždevnjake. Ne, leti visoko i svira. Djede Dojno, idu, već idu!

— Zar idu, Bojčo? Odakle će naići? Hoće li stići na moju njivu? Daj, Bože!... Kada poteče voda, opet ćemo obilaziti i tražiti čamac. Nitko se ne sjeti da napravi most. Malo će se potruditi, ali dok bude svijeta, svi će ga spominjati. Nekada je djed Stojno prepriječio jednu topolu, ali je došla rijeka, pa je odvukla.

— Ja ću ga napraviti. Oborit ću onaj visoki brijest i koljem ću ga pričvrstiti s jedne obale do druge. To je najlakše. Sutra ću rano ustati i do podne bit će most gotov.

— Veliko ćeš dobro učiniti, Bojčo!

— Samo ti pazi, napraviti ću ja to! Izrečena riječ — bačen kamen. Ako hoćeš, evo sada ću pred tobom oboriti brijest. Djeco, donesite mi sjekiru!

— Bojčo, zašto žuriš? Možeš i sutra, namučit ćeš se na ovoj vrućini. Ima vremena, neka najprije padne kiša...

Bojčo zaboravi na glavčinu i točak. Sada je imao drugih briga. Treba da napravi most. Ljudi će ga nazvati »Bojčov most«. Svi će doznati, kakvo je dobro učinio. Djeca će ga upamtiti i poštovati. Može se tko naći, pa će mu i pjesmu ispjevati. A on će stajati kraj vodenice, peći će se na suncu i veselit će se. Svijet je lažljiv. Zašto živi na ovom svijetu, ako ne ostavi nešto za spomen? Nije malenkost napraviti most. Dok je bio malen, pasao je tuđe stado. Jednoga ljetnog dana nebo potamnilo, zasvijetlile munje, zagrmjelo... Pala kiša kao iz kabla, svalila kamenje s brijega. Rijeka nadošla i cijele noći nije opala. Žeteoci nisu mogli prijeći, ostali su na obali. Da je bio most, otišao bi svaki svojoj kući i nahranio bi se slatkim kruhom. Tada je bio malen, a sada je čovjek i otac tolike djece. Već sutra će ga napraviti. Da ga znaju i pamte. Njega, Bojča, vodeničara. A kasnije može napraviti i česmu. Načinit će je na bijelom raskršću... Djed Dojno ga trže.

— Bojčo, ako do večeri padne kiša, znaj, da sam sutra na njivi. Preorat ću, ne ću čekati vršidbu. Djeca će gledati drugi posao, a ja ću poorati njivu u Orešaku.

— Blatno će biti sutra, djede Dojno!

— Tamo, gdje ću orati, zemlja je ocjedlyva, brzo se suši.

— Hoćeš li orati na volovima, ili ćeš upregnuti krave?

— S kravicama, Bojčo, krotkije su. Volovi su uhranjeni i mladi, povući će me nekuda i satrt će me. U mladim godinama orao sam i s ludim volovima, ali sada me ruke više ne služe snažno. Sjećam se, orali smo za kukuruz. Zemlja se mrvila pod plugom. Dižem ručice željeznog pluga i zviždim. Najednom se volovi poplašiše, iskriviše brazdu, potrčaše. Plug samo što mi nije rasjekao nogu. Ali tada sam bio u punoj snazi, zario sam plug duboko i muški pritisnuo ručice. Lanac se zategnu i puče. Čim mi je olakšalo, odmah se zaustaviše, pa se okrenuše da me gledaju.

— A čega su se uplašili?

— Ničega, miša.

— Jesi li ga opazio, da ga zgaziš nogama?

— Kako bih ga vidio?

Djed Dojno sjede, razgovor mu je godio. Pusti magarca, zapovjedi djeci da ga napoje i predade se svojim uspomjenama. Bojčo ga je slušao s osmijehom na licu i odobravao. Nekoliko je puta pokušao prekinuti starčevo pripo-

vijedanje, ali bez uspjeha. Povijest jednoga mirnog i dobro provedenog života veoma je duga, ne svršava se za sat, dva. Koliko je mnogo dobra učinio djed Dojno! I ciganima je činio dobro. Donijet će mu korita, žlica, vretena, a on će otvoriti žitnice i napuniti će cijelu mjericu raži. Gdje je još ciganin vidio punu mjericu? A već o Božiću, o Uskrsu, kuća mu je bila kao gostionica. Sada su drukčije godine, pa čovjek treba da pomisli i na stare dane. Ako sve podaje narodu, tko će poslije pogledati njega?

— Da ti kažem, Bojčo, gledaj napraviti most. Načini ga oširoka, da mogu i ja prijeći.

— Dva ću brijesta oboriti, stavit ću ih jedan na drugi. Samo neka je života i zdravlja, sve će se urediti... Djede Dojno, htio sam te nešto zapitati.

— Pitaj, Bojčo!

— Ove nam godine ne stiže žito. Ni vodenica ne radi. U kući smo bez šačice brašna. U tebe ima još malo raži. Posudi mi mjericu, dvije.

— Raži? Gdje bi u ovo doba bilo raži? A i što je bilo, pojeli su žišci.

— Daj mi onda barem dvije mjerice kukuruza.

Djed Dojno se pričinio kao da je gluh. Stenjući je ustao, podupro se štapićem i viknuo djeci:

— Djeco, dotjerajte mi magarca, zakasnio sam! E, kad već brže zađe sunce za vodenicu?!...

Pope se na magarca i ode.

Bojčo ga isprati očima do visokih brijestova. Pade mu na um, da ode s dugačkim užetom do stabala, da ih izmjeri. Upravo htjede poći, ali u taj čas vraćala mu se žena iz sela. Poprati ga njezin mukli i sipljivi glas:

— Što si stao kao udaren? Zar si tako dobar gospodar, da od ranog jutra sjediš i veseliš se imanju? Donijela sam kruha, čuješ li? Hajde jesti!

Djeca se zaboraviše od veselja, skakahu oko majke, hvatahu je za pregaču i za rukave.

Bojčo pogleda svoju ženu vlažnim očima. Sivo mu lice posta maleno i iskrivi se u plačan smiješak. Glas mu zazvuči neprimodno. Bio je uzbuđen nepoznatom mukom.

— Stano, vidiš li onaj brijest? Posjeći ću ga, da napravim most preko rijeke. Drag mi je, ali kada je za dobro, oborit ću ga.

Stana se zabavila djecom, dijelila im je kruh, pa i ne ču njegove riječi. Priđe mu i dade mu komad kruha.

— Posudila sam ga od babe Gine.

Bojčo otkinu zalogaj i poče jesti. U ustima nije imao ni kapi pljuvačke. Pogled mu se zamračio, jedva pomilova Stanino lice. Vjerna je domaćica. Ne će ih ostaviti da gladuju. Prava je lastavica. Odleti nekuda i žuri se da se vrati s hranom za svoje male. Kao otac treba nešto da učini. Na proljeće posijati će zrno po zemlji. I, ako Bog da!... Stani će kupiti novu maramu, donijet će tor-

bu, jer su djeca sasvim ogoljela... A ona, njegova domaćica, stajala je kraj njega smrknuta, kao da se srđi na njega. Stana otvori šaku i ispruži je prema mužu.

— Uzmi soli, posoli kruh.

On uzme soli iz njezine ogrubjele ruke i, soleći kruh, reče s dubokom vjerom:

— Ženo, nema više varanja, ide kiša! Pogledaj oblake, sabiru se jedan za drugim, spremaju se za put. Rijeke će opet ispuniti svoje korito. Treba napraviti most za ljude...

Tvrđi ga zalogaj zadavi, on se zagrcnu. Okrenu ženi leđa, zagleda se u mliječnu snagu dalekog oblaka i uzdahnu.

Dan isto tako uzdahnu, popuhnu vjetrić. Poletje kokošje perje i slamke.

Dugo su lutali po zraku.

Sutradan Bojčo porani. Usta s postelje i, ne javivši se ženi, uze sjekiru i iziđe. Obiđe vodenicu, zaustavi se kod točka, razgleda ga i osta zadovoljan njegovom čvrstoćom. Prođe kraj jaza i krenu prema brijestovima. U rano jutro bilo je drveće slično krupnim, zadrijemalim junacima. On kao da se prepade, da ih ne probudi, pa sjede na busen zemlje. Noću je usnuo san. Mučio se da ga zaboravi, ali nije mogao. Nešto mu silom zatvori oči. On se sjeti sna... Stavlja glavu na Staninu ruku i zaspi. San mu je crn, kao da leži na dnu nekoga dubokog zdenca. Topla mu ruka podiže očne kapke. Cijelo se dvorište preliva svjetlošću. Protiče bistra rijeka, romoni, vijuga se kraj brijestova i sama sebi otvara put k vodenici. Točak se okreće, razbija vodu u rosu i budi čegetala. Pjevaju čudnu pjesmu. Iz koša teče žuta pšenica, a njegova žena Stana otvara veliku torbu i puni je sitnim brašnom. U početku grabi mjericama, kasnije drvenom lopatom, ali torba zja prazna, ne puni se. Na oči joj naviru suze. On odlazi k njoj, hvata je za ruku, pita je:

— Plačeš li zbog brašna? Ne žalosti se, naći ću drugu, bolju torbu. Zar ne vidiš, da ta nema dna?

Hvata za torbu i uzmaknu uplašen. Mjesto dna otvara usta strašna neman i hoće da ga proguta. Ukoči se na mjestu od straha, nema snage da se brani. U vodenici se vrti devet kamenova. Sve se brašno sliva u nezasićna usta nemani. On protrne i posegne da barem napuni šaku. Neman sikne, ispruži vrat i zine za njegovom rukom. On jako povika i budi se. Nikakav šum ne uznemiruje noć...

Dvije ptice preletješe preko Bojča, pa se izgubiše. On se nasloni na sjekiru i uspravi se. Osjeti umor i bez želje za radom stiže do brijestova. Najprije ih razgleda iz daleka, nastojeći odabrati viši. Zaustavi se na mlađem brijestu, približi mu se i pogleda k vrhu. Opazi gnijezdo i pokoleba se. Drvo, na kojem ima gnijezdo, ne smije se sjeći. Ode drugom i, nakon što dobro razgleda njegove grane, podiže sjekiru i svom snagom zabi je u crno stablo.

Ostavi je da strši, skide kaput i prekrsti se. Polaganim udarcima zasiječe. Oštra je sjekira odskakivala od jakog drveta, odvaljujući treščice.

Bojčo se umori i sjede da se odmori. Nasloni se leđima na drvo. Čim granu jutro, njega svlada san. On se mučio da ga otjera, ali nije uspio... Pred očima mu mladi brijest. Razvalio prsa i pokazuje svježju, duboku ranu. Iz rane mu ne teče krv, nego bistra voda. Tanka struja vijuga se kao zmija, stiže do njegove kuće i nestaje u crnoj rupi ispod praga. Vrata se otvaraju, pojavljuje se Stana, izlazi u dvorište, odvezuje maramu i umiva lice. Voda je začarana, oči joj oslijepe, rukama ih trlja, ali ih ne može otvoriti. Pišti i čupa kose...

Ta pomisao uplaši Bojča. Pograbi sjekiru, zasiječe. Dok ne prepolovi stablo, otpočinu nekoliko puta. Brijest otvori velika usta, razjapi se. Bojčo se trže, nehotice se skloni u stranu. Dugo je računao, na koju će stranu pasti drvo. Nastavi sjeći još opreznije. Vitko se stablo treslo, ronilo lišće opaljeno žegom i škripalo. Jeka se javljala gluhim uzdisajima.

Osta mu još malo da presiječe brijest. Obuzeše ga radosne misli. Čim obori drvo, svezat će ga užetom i povući ga k rijeci. Napraviti će divan most. Prvi će prijeći on, a poslije njega izredat će se cijelo selo. Malo i veliko utrkivat će se, tko će prije prijeći preko »Bojčova mosta«.

Drvo zaškripi, naže se i odjednom tresnu na zemlju. Bojčo ne uspije pobjeći. Jedna ga grana dohvati, obori i poklopi. Kao čovječji lakat zabi se debela grana u njegova leđa. On zastenja od bola, um mu potamni i on izgubi svijest. Poslije nekog vremena otvori oči, a tijelo mu je drhtalo. On se napregnu, da se izvuče ispod grane, ali ne uspije, ruke mu se nemoćno zabiše u zemlju. On podiže glavu, otvori usta da pozove u pomoć, ali u prsima nije bilo zraka. Sitne kapljice hladnog znoja izbiše mu po čelu. Nesta mu snage, ne mogaše podnijeti težinu drveta, spusti glavu i dodirnu licem zemlju. Gole mu se usne iskriviše od muke, zadavi ga plač. Na ožednjelu zemlju pade nekoliko suza.

Prve kapi toga žarkog ljeta.

KONSTANTIN N. PETKANOV

(Preveo: Joza Živković.)